

**MÜSTANSIR-BİLLÂH,
Ahmed b. Muhammed**

(المستنصر بالله أحمد بن محمد)

Ebû'l-Kâsım el-Esmer el-Müstansır-Billâh
Ahmed b. Muhammed
ez-Zâhir-Biemrillâh el-Abbâsî
(ö. 660/1261)**Mısır'daki ilk Abbâsî halifesi
(1261).**

Halife Zâhir-Biemrillâh'ın oğludur. Yeğeni ve Bağdat Abbâsî halifelerinin sonuncusu Müsta'sım-Billâh tarafından hapse atılmasından önceki hayatına dair bilgi yoktur. Moğol istilâsı sırasında serbest bırakılınca bazı yakınları ve hizmetçileriyle beraber İrâk-ı Arab'a gidip oraya yerleşti. Yaklaşık üç buçuk yıl sonra Aynicâlût'ta Moğollar'ı yenerek büyük itibar kazanan Memlükler'in başına Sultan I. Baybars'ın geçtiğini duyunca Dimaşk'a gitti. Orada iken Sultan Baybars tarafından Kahire'ye davet edildi. Hizmetine verilen resmî görevlilerin eşliğinde Kahire'ye geldiğinde sultan, başkadı, emirler, devlet erkânı, ulemâ, eşraf ile müslüman, yahudi ve hıristiyan halkın katıldığı muhteşem bir törenle karşılandı (9 Receb 659 / 9 Haziran 1261). Sultan Baybars kendisine karşı son derece saygılı davrandı ve onu Kal'atülcebel'de bir köşke yerleştirdi.

13 Receb 659 (13 Haziran 1261) tarihinde devlet erkânı ve kadınlar katıldığı bir toplantıda başkadinın huzurunda soy kü-tüğünü okudu, kendisiyle birlikte gelenlerin şahitliğiyle Abbâsî ailesinden olduğu belirlendi ve el-Müstansır-Billâh lakabıyla halife ilân edildi. Önce Kâdilkudât Tâceddin, ardından sultan ve şeyhülislâm İzzeddin İbn Abdüsselâm, emirler ve kadınlar kendisine biat etti (Safedî, VII, 385). Böylece üç buçuk yıllık bir aradan sonra Abbâsî hilâfeti Mısır'da yeniden kurulmuş oldu. Biat merasiminin ardından Kahire'de bir alay düzenlendi. Baybars, bütün eyaletlere Müstansır-Billâh adına biat alınmasını ve hutbede önce onun adının okunmasını bildirdi. Kestirdiği sikkeye adını sultanın adıyla birlikte yazdırdı.

Önceki halifelerden birinin lakabını kullanan ilk halife olan Müstansır-Billâh, 17 Receb 659'da (17 Haziran 1261) Kal'atülcebel Camii'nde okuduğu hutbede Abbâsî ailesinin şerefinden bahsetti ve Baybars için hayır duada bulundu. 4 Şâban (4 Temmuz) günü Kahire dışında kurulan saltanat otağında Baybars'a sultanlık hil'ati ve tacı giydirdi. Reîsülküttâb Fahreddin b.

Lokmân, Müstansır tarafından Baybars'ın sultanlığı için yazdırılan taklidi okudu. Müstansır, taklidinde "kasimü emîr'l-mü'minîn" unvanı verdiği Baybars'ı Mısır, Suriye, Diyarbekir, Hicaz, Yemen ve Fırat havzasıyla fethedilecek yeni ülkelerin sultanlığına tayin ettiğini bildiriyordu.

Müstansır-Billâh, halife ilân edildiği günlerden itibaren atalarının başşehri Bağdat'ı Moğollar'dan kurtarmayı düşünmüş, bu hususta Sultan Baybars'tan hem teşvik hem askerî ve malî destek görmüştür. Sultan halifeyi Bağdat üzerine göndermek için gerekli idarî ve askerî hazırlıkları başlattı. Emrine atabeg, üstâdüddâr, hâcib ve kâtip gibi memurlar tayin etti. 19 Ramazan 659'da (17 Ağustos 1261) Kahire'den ayrılan halife ve sultan 7 Zilkade'de (3 Ekim) Dimaşk'a ulaştılar. Baybars halifeyi Musul, Sincar ve el-Cezîre emirlerinin oğullarıyla birlikte hazırlanan ordunun başında Irak üzerine gönderdikten sonra kendisi Mısır'a döndü. Türkmen, Arap ve bedevilerden oluşan ordusuyla Âne'ye ulaştığında Abbâsî ailesinden olup Halep Emîri Akkuş el-Berlî (Bürlî) tarafından Hâkim-Biemrillâh lakabıyla halife ilân edilen Ebû'l-Abbas Ahmed 700 kişiyle o bölgeye geldi. Yapılan görüşmeler sonunda Hâkim can güvenliğinin sağlanması şartıyla Müstansır'a itaat etmeyi kabul etti. Müstansır-Billâh bu olayın ardından kendisine teslim olmayı kabul eden Hadîse şehrine gitti, daha sonra Hit'e yönelerek 29 Zilhicce 659 (24 Kasım 1261) günü şehri ele geçirdi. Bu arada Irak'taki Moğol kumandanı Karabuga, Müstansır'ın geldiğini duyunca derhal harekete geçti. Hit civarında yapılan savaşta (3 Muharrem 660 / 28 Kasım 1261) ağır bir yenilgiye uğrayan Müstansır'ın savaş sırasında öldürüldüğü veya yaralı olarak kurtulup bir süre sonra öldüğü kaydedilmektedir. Yerine Hâkim-Biemrillâh halife ilân edildi (661/1262).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzû'z-zâhir fî sîretî'l-Melikî'z-Zâhir* (nşr. Abdülazîz el-Huveytır), Riyad 1396/1976, s. 99-112; İbn Vâsil, *Müferricü'l-kürüb*, IV, 196-197; Yûnînî, *Zeylû Mir'âti'z-zamân*, Haydarâbâd 1374/1954, I, 441-456; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürrer*, VIII, 72-74; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XXIII, 168-171; a.m.f., *el-İber*, III, 293; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, XXIV, 200; Zeynüddin İbnü'l-Verdî, *Tetimmetu'l-Muhtaşar fî ahbâri'l-beşer* (nşr. Ahmed Rif'at el-Bedrâvî), Beyrut 1389/1970, II, 305-306; Safedî, *el-Vâfi*, VII, 384-386; İbn Dokmak, *el-Cevherü's-semîn* (nşr. M. Kemâleddin İzzeddin Ali), Beyrut 1405/1985, I, 224-228; Kalkaşendî, *Me'âşirü'l-inâfe*, II, 111-114; Makrîzî, *es-Sülûk*, I, 448-451, 457-467; Bedreddin el-Aynî, *İkdu'l-cümân* (nşr. Muhammed Muhammed Emîn), Kahire 1407/1987, I, 293-301, 310-311, 328-329; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-*

zâhire, VII, 109-119; a.m.f., *el-Menhelü's-şâfi*, II, 72-78; a.m.f., *Mevidü'l-le'âfe* (nşr. Nebîl M. Abdülazîz Ahmed), Kahire 1997, I, 236-239; Süyûtî, *Hüsnü'l-muḥâḍara*, II, 52-59; a.m.f., *Târiḥu'l-ḥulefâ* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1371/1952, s. 477-478; İbn İyâs, *Bedâ'i'u'z-zühür*, I/1, s. 312-317; Diyarbekirî, *Târiḥu'l-ḥamîs*, Kahire 1283, II, 378; P. Thorau, *The Lion of Egypt: Sultan Baybars I and the Near East in the Thirteenth Century* (trc. P. M. Holt), London-New York 1987, s. 110-119; Ali Aktan, "Mısır'da Abbâsî Halifeleri", *TTK Belleten*, LV/214 (1991), s. 617-619; P. M. Holt, "Mustansır", *EI²* (Fr.), VII, 729-730.

İSMAİL YİĞİT

MÜSTANSIR-BİLLÂH el-FÂTİMÎ

(المستنصر بالله الفاطمي)

Ebû Temîm el-Müstansır-Billâh Mead
b. Alî ez-Zâhir-Lii'zâzidinillâh
b. el-Hâkim-Biemrillâh el-Fâtımî
(ö. 487/1094)**Fâtımî halifesi
(1036-1094).**

420'de (1029) Kahire'de doğdu. Fâtımî Halifesi Zâhir'in oğludur. Annesi Seyyide Rasad Sudanlı bir câriye idi. Babasının ölümü üzerine (427/1036) yedi yaşında iken Müstansır-Billâh lakabıyla halife ilân edildi. Çocuk yaşta bulunduğu için hilâfetinin ilk yıllarında Vezir Ebû'l-Kâsım Ali b. Ahmed el-Cercerâî'nin etkisinde kaldı. Onun ölümünün ardından devletin yönetimi annesi ve annesinin eski efendisi yahudi Ebû Sa'd İbrâhim b. Sehl et-Tüsterî'nin eline geçti. Bu durum askerî gruplar arasında iç çatışmalara yol açtı ve ülke büyük zarar gördü. Yahudileri önemli mevkilere getiren Ebû Sa'd, desteklerini sağlamak için Mağribliler'in maaşını arttırırken Türk askerlerinin maaşını azalttı. Hâkimiyetinden rahatsız olan Vezir Felâhî Türkler'i kıskırtıp onu öldürttü (439/1047). Ebû Sa'd'ın öldürülmesine çok üzülen halifenin annesi Vezir Felâhî'yi azlettirdi. Bu olaydan sonra yönetimi Ebû Sa'd'ın kardeşi Ebû Nasr Hârûn ile Kadî Ebû Muhammed Hasan el-Yâzûrî devraldı. 442'de (1050) vezirliğe getirilen Yâzûrî döneminde ülke ciddi ekonomik buhranlara ve iç karışıklıklara sahne oldu. Başşehir Kahire'de Türkler, Berberîler, Sudanlı köleler arasında çatışmalar çıktı ve büyük gerginlikler yaşandı. Nâsırüddeve el-Hamdânî kumandasındaki Türkler ve Berberîler halifenin annesi tarafından desteklenen Sudanlı köleleri Kûm Şüreyk'te bozguna uğrattılar (454/1062). Müstansır bizzat sevk ve idare ettiği bir orduyla Nâsırüddeve el-Hamdânî üzerine yürüdü ve onu mağlûp etti (461/1069).